

ETIÓPIÁRÓL RÖVIDEN – AZ AKSZÚM BIRODALOM

Tadesse Eyassu
szociológus PhD
Budapesti Corvinus Egyetem
tadesse.eyassu@uni-corvinus.hu

Etiópia az emberi faj evolúciós állomásainak jelentős színhelye és az egyik legrégebbi írásos történeti forrásokkal rendelkező ország a világon. A paleolitikum, tehát a pattintott kőkorszak idejéből számos lelet ismert a térségből, melyek bizonyossága szerint az ember Kelet-Afrikában született meg, közel hatmillió évvel ezelőtt. Legidősebb ismert ősrünk egy 110 cm magas férfi, aki valószínűleg 21 éves koráig élt, a hárommillió évvel ezelőtti Etiópiában, az Awash-völgyben. A régészek Lucy-nek, míg az etiópok Dinkenesh-nek nevezték el.

A terület a későbbiekben is fontos térségnek számított. Az időszámításunk előtti első évezred elején, a mai Jemen területéről dél-arab népcsoportok kelték át a Vörös-tengeren Afrikába, majd uralmuk és ellenőrzésük alá vonták a tengerpartot, illetve annak környékét. A hódító szemita népcsoportok, amelyek különböző dél-arab nyelvjáráso-

kat beszéltek, aránylag kis létszámúak lévén könnyen beolvadtak a helyi társadalomba és keveredtek a leigázott hamita őslakosokkal, akik idő közben átvették az újonnan „érkezők” nyelvét és kultúráját. Az arab benyomulásról nem egyszeri eseményként beszélhetünk, hanem sokkal inkább egy hosszú folyamat részeként, amelynek során a tenger két partja intenzív kapcsolatot ápolt egymással, ami egészen az iszlám vallás Kr. u. 7. századi előretöréséig, illetve elterjedéséig maradt fenn.

Az Akszúmi Királyság rövid története, fénykora

Etiópia korai története az Akszúm Birodalomával fonódik egybe. Az etióp szó görög eredetű (jelentése: „napsütötte arcú”), amelyet az ókori időkben az afrikai kontinens Dél-Egyiptomig húzódó területének általános megnevezésére használtak. Az akszúmi városállam kialakulása, majd az akkori „nem-

Ezana király sztéléjének csúcsa. A szerző fotója

zetközi szinten” történő megjelenése az időszámításunk kezdete utáni első évszázadok idejére esik.

Az Akszúm Birodalom 4. századi felvirágzása pedig egybeköthető a kereszténység felvételével, amelyre a helyi régészeti leletek alapján az Ezana néven ismert király uralkodásának ideje alatt került sor. A fennmaradt emlékek szerint az uralkodó nevelője és tanítója egy hajótörést szenvedett szíriai keresztény, Frumentius volt. Valószínűleg az ő hatására keresztelkedett meg udvartartásával együtt a 4. század első felében. E cselekedetével Ezana elérte, hogy országa lett az első nagyobb államalakulat, mely hivatalosan is áttért a keresztény hitre.

A birodalom folyamatos fejlődésével és terjeszkedésével párhuzamosan, az 1-5. évszázad alatt fokozatosan előtérbe kerültek a művészetek, melyek ekkortájt éltek fénykorukat Akszúmban. Mára az egykor pompás királyi paloták romjai, valamint a helyenként 33 méteres magasságot is elérő obeliszkok, királysírok és templomok jelzik, hogy az ókorban Akszúm miért tartozott – Babilon, Bizánc és Róma mellett – a virágzó birodalmak közé. Akszúm a 4. évszázadra hatalmas

országgá nőtte ki magát, területe kiterjedt a mai Észak-Etiópiára, Eritreára, Szudán tengerparti térségeire és Dél-Egyiptomra, valamint Jemen és Szaúd-Arábia egyes részeire. Ennek következtében az Akszúmi Királyság az akkori birodalmak bármelyikével vetekedhetett. Akszúm városától keletre feküdt, az ókori világ minden kereskedőnépe által ismert Adulis kikötője, mely az ország egyik legfontosabb tengerparti településévé vált. A város dokkjában – ahol egyiptomi, arab, indiai, sőt római hajók egyaránt megfordultak – élénk árucser zajlott, minden kufár az Akszúm Birodalom értékes portékáit kereste: rezes, ezüstöt, elefántcsontot és aranyat. Továbbá a kereskedelem fontos szerepet játszott az uralkodó által veretett saját, jó minőségű bronz-, ezüst-, aranypénz (az érmék jelentős bevételt hoztak a királynak), mely azt sugallta, hogy a birodalom egyenrangúnak tartja magát vetélytársaival. A kikötőkhöz egy jól kiépített szárazföldi kereskedelmi hálózat tartozott, mely a kontinens belsejéből a már említett árucikkek mellett tömjént, rabszolgát és egzotikus állatokat juttatott el a tengerpartra, onnan pedig a Római Birodalom különböző területeire, valamint Indiába. A 2-3. században Akszúm fokozatosan visszaszorította fő vetélytársát, a hasonló árukkal a Nílus-völgyén át kereskedő Kusita Királyságot. A tengerre eljutó kusita portékákat is Adulisból exportálták, majd az akszúmiak egy Egyiptomba tartó új karavánutat építettek ki, mely elkerülte a Nílus-völgyét.

A kereszténység felvétele

Időszámításunk kezdete után 330-ban egy türoszi kereskedő, Meropiosz a

vele utazó két keresztény szír ifjúval, Frumentiuszal és Aidesziossal hajótörést szenvedett a birodalom partvidékén. A két fiatal az akszúmi királyi udvarba került, ahol a hagyomány szerint „jóságával és okosságával nagy hatást keltett”, méghozzá olyannyira, hogy Frumentius nemsokára a királyfiak nevelője lett, vélhetőleg az ő ténykedésének és tanításának hatására tért meg a trónörökös és családja. Ezana hatalomra kerülése után hivatalosan is államvallás lett a kereszténység, mely hitet az őt követő etióp uralkodók sorra megtartottak. A szír testvérpár etióp néphez fűződő barátsága révén az uralkodó engedélyt adott nekik a távozásra, azonban csak Aidesziosz tért vissza hazájukba, Türoszba. Frumentius Alexandriába igyekezett, ahol beszámolt Atanáz pátriárkának az új miszsiós területről. Ennek következtében az egyházi vezető Etiópia püspökévé nevezte ki Frumentiuszt és visszaküldte az országba, hogy továbbra is terjessze a kereszténységet az Akszúm Birodalomban. Később Frumentius az etióp hagyományokban Abba-Selama

és Keszáte-Birhan, azaz „a fény felfedezője” néven vált ismertté.

„Akszúm városától keletre feküdt, az ókori világ minden kereskedőnépe által ismert Adulis kikötője, mely az ország egyik legfontosabb tengerparti településévé vált”

Az Akszúmi Királyság fénykorának idejére már kialakult az a sajátos, kevert népcsoport, amelyhez az amharák, a tigrék, illetve az oromok jó része is tartozik. Eredetükre vonatkozóan különböző elméleteket állítanak fel a kutatók. Az őslakosok valószínűleg hamita (kushitának is nevezett) népek voltak, akik az évezredek folyamán Afrika más fő népcsoportjaival (nilotida és bantu népekkel) kerültek érintkezésbe, miközben maguk is délre vándoroltak. A legnagyobb hatást azonban az Arab-félszigetről beáramló sémita népek gyakorolták az Etiópia területén élő emberekre, olyannyira, hogy egyes tudósok egyenesen közel-keleti eredetűnek mond-

Arany és ezüst királyi koronák a kincstárban

A szerző fotója

ják a barna bőrű, finom vonású, keskeny orrú, keskeny szájú etiópokat, akik valóban élesen különböznek más afrikai népektől.

Mindemellett a dél-arab vidék felől bevándorolt népcsoport magával hozta a sémita kultúrát, és a kereszténység felvételével megindult az irodalmi tevékenységben is nyomon követhető kulturális virágzás. A dél-arabbal rokon sémi nyelvcsaládhoz tartozó gé'ez nyelvnek a valláshoz kapcsolódó irodalmi emlékei vannak: Biblia-fordítások, szentbe-

szédek, szentíráások és más imakönyvek fordítása, valamint különféle Jézus-ábrázolások. A sémita jellegű írásmód ma is ismert és használatos, de kizárólag az egyházi szertartások során.

A birodalom alkonya

A királyság az 5. századtól kezdve folyamatos hanyatlásnak indult, bár a 4. században még egyszer, rövid időre felvirágzott, melynek következtében az etióp uralkodó Bizánc szövetségeseként uralma alá hajtotta Dél-Arábiát

(525–572) és támogatta a bizánci uralkodót saját küzdelmeiben, viszont tartósan nem sikerült megerősödni. Akszúm a 6-7. század fordulójára végérvényesen meggyengült, igaz teljesen szét nem esett, viszont kisebb-nagyobb, egymással és a külső hódítókkal egyaránt harcban álló, önálló egységekre lazult. Ennek okán hol az egyik, hol pedig egy másik csoport ragadta magához a hatalmat, hogy a Néguse-Negest, azaz a királyok királyát megválassza és a kiskirályok fölé emelje, aki ennek köszönhetően hosszabb-rövidebb ideig a birodalom névleges uralkodójává vált. A királyság vesztének egyik fő okozója az iszlám vallás 7. századi erőteljes elterjedése volt. Ugyan az akszúmi uralkodó befogadta Mohamed prófétá

Fasilidas etióp császár palotája Gondarban. Forrás: istock

első követőit, így az iszlám hódítás eleinte elkerülte az országot, de 640 körül már agresszív lépéseket tettek a muzulmánok, ugyanis Omár ibn al-Khattáb hajóhada megtámadta Adulis kikötőjét, de ekkor még vereséget szenvedett és visszavonult. Mindezek ellenére az arabok fokozatosan felülkerekedtek a Vörös-tenger partján, s gyakorlatilag a tenger mindkét oldalát uralmuk alá hajtották. Ezzel a lépéssel, valamint Észak-Afrika meghódításával teljesen elvágták Etiópiát a külvilágtól és addigi kereskedelmi partnereitől, az ország szárazföldön is elszigetelődött. Innentől kezdve az Akszúm Birodalom csak nyugati, illetve déli irányba tudott ter-

jeszkedni, melynek eredményeként a következő évszázadok alatt a politikai hatalom központja mind délebbre helyeződött át.

A muszlimok az etióp lakosság egy részét megpróbálták eltéríteni a keresztény hitről, viszont vallási célkitűzésük másodlagosnak bizonyult a terület-szerző törekvésekhez képest, ugyanis sok helyütt békés keveredésre, illetve egymás mellett élésre került sor. Egyedül az északi és észak-nyugati hegyek vad vidékei torpantatták meg tartósan a muzulmánokat. Ott a „környező térítők tengerében” érintetlenül fennmaradt az etióp kereszténység.

A frigy láda története

Etiópiában a hagyomány szerint a mindenkori uralkodó az ószövetségi Salamon király leszármazottja, az etióp papság pedig a jeruzsálemi szentély papjainak elsőszülöttjeitől származik. A tradíciók általánosan elfogadott változata, hogy a frigy ládát Akszúmiban őrzik. A történetnek különböző többé-kevésbé eltérő változatait ismerjük. A legerjedtebb változat a „Kibre-Negeszt” (Királyok Dicsősége) című műben olvasható. Ez alapján Mákéda Etiópia pogány, gyönyörűséges szűz királynője egyik kalmárjától annyi szépet és jót hallott Salamonról (mindenekelőtt határtalan bölcsességéről), hogy hatalmas kísérettel maga is útra kel Jeruzsálem felé, hogy meglátogassa a bölcs uralkodót. Az elbeszélés szerint szerencsésen megérkezik a városba és hat hónapot tölt Salamonnál. Sokat beszélgetnek, mindenekelőtt teológiai kérdéseket vitatnak meg, ugyanis a királynő egyre inkább érdeklődik Salamon vallása iránt. Végül a királynő elhatározza, hogy hazaindul. Az uralkodónak nagyon megtetszik a szép és rendkívül okos királynő, Salamon pedig eltökéli, hogy utódot szeretne tőle, így cselhez folyamodik. Nagy búcsúvacsorát rendez a hölgy tiszteletére, ahol a király külön parancsára finomabbnál finomabb fűszeres ételeket és borokat szolgálnak fel, vizet azonban nem.

Az éjszakát a királynő Salamon lakosztályának egy elkülönített részében tölti, de azzal a feltétellel, hogy Salamon esküvel kötelezi magát, nem nyúl a királynőhöz. Salamon elfogadja, cserébe viszont azt kéri, hogy ő is esküvel fogadja meg, semmit sem fog eltulajdonítani a palotából. A királynő csodálkozva és nevetve Salamon együgyűségén, könnyedén belemegy a feltételbe. Még mielőtt nyugovóra térnének, a király parancsba adja szolgálóinak, hogy egy nagy vízzel teli edényt helyezzenek el a királynő háló részében.

Az éj közepén Mákéda szörnyű szomjúságtól gyötörve fölébred, s némi habozás után – gondolván, hogy Salamon mélyen alszik – odalopakodik a tálhoz, és iszik a vízből. Az uralkodó azonban nem alszik, hanem épp erre vár, s mivel a királynő megszegte esküjét, őt sem köti már az övé: az éjszaka hátralevő részét a királynővel tölti. A királynő másnap hazaindul Etiópiába. Kilenc hónap és öt nap múltán fiúgyermeknek ad életet, akit Meneliknek nevez el. A fiú ifjúvá serdül, s nagy kísérettel elindul, hogy meglátogassa apját. Feltűnően hasonlít

Salamonra, olyannyira, hogy mikor Gázán áthalad, többen azt hiszik, maga Salamon érkezett a városba. Jeruzsálembé érkezvén a király nagy örömmel fogadja, boldog, hogy lesz utódja Izraelben.

Meneliket azonban egy idő után honvágy kezdi gyötörni, és közli apjával hazatérési szándékát. Apja megpróbálja tartóztatni, de hiába, ezért elrendeli, hogy a szentély papjai és az ország előkelői mind adják elsőszülöttüket Menelik mellé kíséretként.

Az ifjak kedvetlenül készülnek a messizi ismeretlenbe vezető útra, ahol még frigyláda sincs. Összesúgnak, s Menelik tudta nélkül csellel ellopják a frigyládát, és a többi csomaggal együtt magukkal viszik. Elindul a menet, rendkívül gyorsan haladnak, ugyanis Szent Mihály megy az élen, szárnyával ő védi az embereket a nap hőségétől, és emeli fel az egész menetet kocsistól, emberekkel együtt egy arasznyira a földtől a levegőbe, hogy sebesen haladhasanak. Salamonnak eközben eszébe jut az az álom, amelyet akkor látott, amikor a királynővel hált: a tündöklő napkorong leereszkedett Izrael fölé, majd rövidesen fölemelkedve tovább haladt Etiópia fölé, ott megállt és végleg megnyugodott. Salamon az álmot már akkor sem értette, és el is felejtkezett róla, most azonban újra eszébe jut és elmegy Cádókhoz, a paphoz, hogy megtudakolja, vajon mit is jelenthet az álom. A szentatya rettenetesen megrémülve ettől a frigyládát keresi, annak azonban se híre, se hamva. Salamon felbőszülve az ereklye eltűnésének hallatán fia üldözésére indul. El is jut Egyiptomba, de ott megtudja, hogy fia és kísérete már kilenc nappal korábban áthaladt az országon, ezért visszafordul. Csüggedten tér vissza Jeruzsálembé. A frigyládát Etiópiába érkezvén Menelikék Akszúmban helyezik el, és az ottani székesegyházban őrzik mind a mai napig, az uralkodók pedig Salamontól származtatták magukat.

Felhasznált irodalom

- Bahru Zewde (1991). *A History of Modern Ethiopia, 1855–1974*. Athens, OH: Ohio University Press.
- Haile Selassie I. (1999). *My Life and Ethiopia's Progress: The Autobiography of Emperor Haile Selassie I*. Translated by Edward Ullendorff. Chicago: Frontline.
- Henze, Paul B. (2004). *Layers of Time: A History of Ethiopia*. Shama Books.
- Marcus, Harold G. (1975). *The Life and Times of Menelik II: Ethiopia, 1844–1913*. Oxford, U.K.: Clarendon. Reprint, Trenton, NJ: Red Sea, 1995.
- Butzer, Karl W. 1981. „Rise and Fall of Axum, Ethiopia: A Geo-Archaeological Interpretation.” *American Antiquity*. 46:3:471-495.
- Kobishchanov, Yuri M., Joseph W. Michels (eds.). 1979. *Axum*. University Park, PA: Penn State University Press.
- Mukhtār, Muḥammad Jamāl al-Dīn. 1981. *Ancient Civilizations of Africa*. London: Heinemann Educational Books.
- Williams, Stephen. 2007. „Ethiopia Africa's Holy Land.” *New African*. 45:8:94-97.

publikon
KIADÓ

*Hatalmas karácsonyi akciók
a Publikon Kiadónál*

Karácsonyig minden
megrendelt könyvhöz
ajándék
Afrika Tanulmányok
folyóirat jár!

www.publikon.hu

**Az akciók részleteiről
honlapunkon olvashat!**

Keresse könyveinket
az Alexandra Könyvárúházkban
és a független könyvesboltokban!